

УДК 342.951

DOI: 10.36550/2522-9230-2024-17-201-204

Манжула Андрій Анатолійович,доктор юридичних наук, професор, професор кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

mors200708@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-4662-9376

Максименко Наталія Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри права та правоохоронної діяльності,

Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

natasha_bs@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-1005-5115

МЕДІАЦІЯ ЯК ОДИН ІЗ ЕЛЕМЕНТІВ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Стаття присвячена характеристиці застосування медіації як способу досудового й позасудового врегулювання конфліктів та вирішення спорів, де кінцевою метою медіації виступає захист інтересів сторін шляхом врегулювання спору з дотриманням законності, забезпечуючи рівноправність і добровільність у досягненні домовленостей під час прийняття взаємоприйняттого рішення між сторонами. Здійснено аналіз національної доктрини відносно місця медіації в регулюванні конфлікту, де одна група науковців вбачає медіацію як досудове врегулювання конфлікту, інша група - тільки в судовому порядку суддею-медіатором в межах судової процедури вирішення спору за участю судді. Наголошено, що остаточною метою медіації виступає створення умов, за яких конфлікт вирішується справедливо, ефективно й з урахуванням інтересів усіх сторін, сприяючи гармонізації цих відносин.

Шляхом надання процесуальної характеристики принципу законності в адміністративному судочинстві, наголошено, що даний принцип у процесуальному праві означає, що всі дії учасників процесу, а також рішення, ухвалені судом чи іншими органами, мають відповідати чинному законодавству. Дотримання законності має на меті й медіація у процесуальному праві, оскільки медіація також ґрунтується на законодавстві, адже її проведення регулюється спеціальними законами та іншими чинними нормативними актами. Укладена мирова угода не може суперечити правовим нормам.

У результаті розкриття процесуальної характеристики принципу законності та правової природи медіації доведено, що медіація є одним із елементів реалізації принципу законності у процесуальному праві.

Ключові слова: адміністративне судочинство, медіація, принцип законності, механізм, адміністративно-правові засади, суд, судді, вирішення спорів.

Manzhula A., Maksymenko N. MEDIATION AS AN ELEMENT OF THE PRINCIPLES OF LEGALITY IN ADMINISTRATIVE PROCEEDINGS

The article describes the use of mediation as a method of pre-trial and out-of-court conflict resolution and dispute resolution, where the ultimate goal of mediation is to protect the interests of the parties by settling a dispute in compliance with the law, ensuring equality and voluntariness in reaching agreements when making a mutually acceptable decision between the parties. The author analyzes the national doctrine regarding the place of mediation in conflict resolution, where one group of scholars sees mediation as a pre-trial settlement of a conflict, and another group - only in court by a mediator within the framework of a judicial dispute resolution procedure with the participation of a judge. The author emphasizes that the ultimate goal of mediation is to create conditions under which a conflict is resolved fairly, efficiently and with due regard for the interests of all parties, and to promote harmonization of these relations.

By providing a procedural characterization of the principle of legality in administrative proceedings, the author emphasizes that this principle in procedural law means that all actions of the parties to the proceedings, as well as decisions made by the court or other bodies, must comply with applicable law. Mediation in procedural law also aims to comply with the law, as mediation is also based on the law, as its conduct is regulated by special laws and other applicable regulations. A settlement agreement cannot contradict legal norms.

As a result of the disclosure of the procedural characteristics of the principle of legality and the legal nature of mediation, it is proved that mediation is one of the elements of implementation of the principle of legality in procedural law.

Key words: administrative proceedings, mediation, principle of legality, mechanism, administrative and legal principles, court, judges, dispute resolution.

Постановка проблеми. 21 травня 2008 року Європейським Союзом прийнято Директиву 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу, метою якої є спрощення доступу до методів альтернативного врегулювання спорів і сприяння мирному вирішенню спорів через стимулювання

використання медіації та забезпечення збалансованих взаємовідносин між медіацією й судовим провадженням [2].

Пунктом 8 Преамбули до Директиви 2008/52/ЄС встановлено, що положення Директиви мають застосовуватися лише до медіації у транскордонних спорах, але ніщо не повинно заважати державам-членам застосовувати ці положення також до внутрішніх процесів медіації [2]. Слід наголосити, що Директива 2008/52/ЄС направлена на врегулювання спорів у цивільних та господарських правовідносинах [6].

Спираючись на пункт 12 Директиви, медіація застосовується у випадках, коли це передбачено національним законодавством, або коли суд відсилає сторони до медіації. Відповідно, з метою створення законодавчого підґрунтя для успішного розвитку інституту медіації в Україні відповідно до кращих світових практик у 2021 році відбулося закріплення врегулювання конфлікту у національному правову полі шляхом прийняття Закону України «Про медіацію».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розкриттю інституту медіації у врегулюванні адміністративних спорів приділяли увагу низка вчених таких, як: В. Бевзенко, С. Білуга, Н. Боженко, С. Білуга, В. Буряк, Г. Гаро, Л. Давиденко, Н. Загрія, З. Красіловська, Л. Кулачок-Гітова, А. Лиско, Л. Менів, П. Пилипенко, О. Сидельников, В. Сливки, Е. Урусова, Т. Фокіна, Т. Худякова тощо. Дослідження питання медіації як досудового й позасудового врегулювання конфліктів через призму можливості реалізації одного із складових елементів принципу законності не порушувалося науковцями, тому на сьогодні це залишається актуальним та малодослідженим симбіозом.

Метою статті є розкриття особливостей альтернативних способів вирішення спорів - врегулювання конфліктів (спорів) шляхом медіації як одного із елементів реалізації принципу законності в адміністративному судочинстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо звернутися до теоретико-етимологічного походження, то медіація (англ. Mediation - посередництво) - метод досудового й позасудового врегулювання конфліктів та вирішення спорів; вид переговорів, які проводяться між сторонами (переважно конфліктуючими) із залученням нейтрального посередника (медіатора) й мають на меті прийняття взаємо-прийняттого рішення [5].

У свою чергу, деякі науковці поділилися на дві групи, які розглядають медіацію як досудове врегулювання конфлікту, інша група - тільки в судовому порядку суддею-медіатором в межах судової процедури вирішення спору за участю судді.

Так, Н. Боженко вважає, що необхідно передбачити обов'язкове проведення медіації за окремими категоріями адміністративних спорів, до яких віднесено спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби; трудові спори про відновлення на роботі і стягнення заробітної плати; про виселення; про визнання права власності на житло в силу приватизації; про захист прав споживачів; про захист честі, гідності і ділової репутації; про стягнення податків і зборів; про стягнення заборгованостей по комунальних платежах; про відшкодування збитків від дорожньо-транспортної пригоди; пов'язаних з вихованням дітей» [1, с. 18]. Іншої думки дотримується С. Корінний, який вважає, що коли адміністративно-правовий спір не був вирішений в досудовому порядку, зокрема на підставі процедур визначених Законами «Про звернення громадян», або «Про адміністративну процедуру», процедура вирішення його в досудовому порядку за участі медіатора не має перспективи, оскільки сторони мали достатньо підстав та можливостей щоб досягти примирення, а відповідно такий спір може бути вирішений тільки в судовому порядку суддею-медіатором в межах судової процедури вирішення спору за участю судді» [4, с. 203].

Деякі науковці пояснюють необхідність обрання способу реалізації медіації досудовим чи у судовому порядку суддею-медіатором в межах судової процедури вирішення спору за участю судді, виходячи із відповідності правової природи предмету спору.

Так, І. Проскуракова виокремлює різновиди альтернативного вирішення публічно-правових спорів в адміністративному судочинстві залежно від законодавчого критерію: медіацію як способу позасудового врегулювання спору шляхом надання послуг посередництва; врегулювання спору за участю судді; примирення сторін за ініціативою однієї із сторін; досудовий адміністративний порядок вирішення спору відповідно до Закону «Про адміністративну процедуру» [9, с. 220].

Отже, медіація виступає альтернативним або доповнюючим способом вирішення спорів, які можуть виникати в адміністративній сфері. Інститут медіації спрямований на досягнення взаємоприйняттого рішення між сторонами без необхідності вирішення конфлікту виключно через судовий процес. Остаточною метою медіації виступає створення умов, за яких конфлікт вирішується справедливо, ефективно й з урахуванням інтересів усіх сторін, сприяючи гармонізації цих відносин.

На підтримання нашої тези ч. 2 ст. 3 Закону України «Про медіацію» визначено, що медіація може бути проведена до звернення до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу або під час досудового розслідування, судового, третейського, арбітражного провадження, або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу [8].

Відповідно медіація є ефективним інструментом у сфері адміністративного судочинства, що дозволяє сторонам досягти взаємоприйняттого рішення, зберегти ресурси та уникнути тривалих судових

розглядів. Вона має потенціал для зменшення конфліктності між громадянами та владою, сприяючи підвищенню довіри до правової системи.

Із теоретико-правового аналізу виходить, що кінцева мета медіації виступає захист інтересів сторін шляхом врегулювання спору з дотриманням законності, забезпечуючи рівноправність і добровільність у досягненні домовленостей під час досягнення взаємоприйняттого рішення між сторонами.

У свою чергу, якщо ми звернімося до правової природи принципу законності, то останній вимагає не тільки, аби суб'єкт владних повноважень дотримувався закону, а також, щоб усі рішення, дії посадових осіб даного суб'єкта формально та за своїм змістом відповідали вимогам закону (рішення від 17.04.2024, справа № 240/3236/24, Житомирський окружний адміністративний суд) [7].

Надаючи оцінку законності в діях суб'єктів владних повноважень та їх посадових осіб, дотримання останніми відповідного принципу, Верховний Суд України вказує на необхідність врахування чинності редакції законодавчого акту, на норми якого спиралися посадовці на момент вчинення дії (постанова від 26 жовтня 2023 року, справа № 380/4680/21, Верховний Суд України) [10]. Також Верховний Суд України наголошує, що принцип законності вимагає, щоб органи державної влади мали дозвіл на вчинення певних дій та в подальшому діяли в межах повноважень та у спосіб, що визначено Конституцією України та законами України (постанова від 14.07.2022, справа № 160/13767/20, Верховний Суд, Касаційний адміністративний суд; рішення від 22.03.2024, справа № 200/5471/23, Донецький окружний адміністративний суд) [7].

На дотримання принципу законності та наявність якості законності у судовому рішенні вказує ч. 2 ст. 242 КАСУ, визначаючи, що законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права при дотриманні норм процесуального права [3].

Виходячи із зазначеного процесуального аналізу, принцип законності в процесуальному праві означає, що всі дії учасників процесу, а також рішення, ухвалені судом чи іншими органами, мають відповідати чинному законодавству. Дотримання законності має на меті й медіація у процесуальному праві, оскільки медіація також ґрунтується на законодавстві, адже її проведення регулюється спеціальними законами (Закон України «Про медіацію») та іншими чинними нормативними актами як у національній площині, так і на міжнародному рівні. Укладена мирова угода не може суперечити правовим нормам.

Ще однією спільною ознакою між принципом законності та медіацією є те, що обидва направлені на захист прав і законних інтересів сторін конфлікту. У процесуальному праві принцип законності спрямований на забезпечення реалізації та захисту прав усіх учасників процесу, у свою чергу, медіація також спрямована на захист інтересів сторін, забезпечуючи рівноправність і добровільність у досягненні домовленостей.

Кінцева мета цих двох правових інститутів є досягнення справедливого, неупередженого вирішення конфлікту: законність у процесуальному праві слугує гарантією справедливого розгляду і вирішення справи. Медіація забезпечує досягнення справедливого компромісу між сторонами, враховуючи їхні інтереси та специфіку конфлікту.

Наявність нейтральної сторони присутня у реалізації кожного правового інституту. Так, у процесуальному праві суд виконує роль нейтрального та незалежного арбітра, який стежить за дотриманням законності, а під час процесу реалізації медіації медіатор виступає нейтральною особою, яка сприяє сторонам у досягненні угоди, зберігаючи об'єктивність і неупередженість.

При реалізації кожного правового механізму як принципу законності, так і медіації, обов'язковою умовою виступає дотримання процедур, передбачений чинним законодавством, про що чітко вказує Кодекс адміністративного судочинства України, Закон України «Про медіацію» та пункт 12 Директива 2008/52/ЕС. У судовому процесі всі дії мають відбуватися відповідно до процесуальних норм. У медіації також дотримуються визначених процедур, які забезпечують легітимність і правову силу укладених домовленостей.

Висновки. На підставі комплексного правового аналізу та доктринального бачення, ми довели, що сукупним між принципом законності та медіацією виступає те, що обидва правових механізми спрямовані на забезпечення справедливості, дотримання прав і інтересів сторін, а також на вирішення конфліктів у межах правового поля. Ці механізми в процесуальному праві в спільному завданні направлені на вирішення спору в межах правового поля, забезпечуючи справедливість, захист прав і законних інтересів учасників, а отже, ми довели. Що медіація є одним із елементів реалізації принципу законності у процесуальному праві.

На підтвердження цієї думки, до спільних ознак принципу законності та медіації ми віднесли: дотримання законності, направленість на захист прав і законних інтересів сторін конфлікту, досягнення справедливого, неупередженого вирішення конфлікту, наявність нейтральної сторони, обов'язковість дотримання правових процедур. Обидва механізми сприяють зміцненню довіри до правової системи й ефективному врегулюванню конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Боженко Н. В. Адміністративно-правове забезпечення медіації як способу вирішення адміністративних спорів: автореф. дис. канд.юрид. наук. Запорізький національний університет Міністерства освіти і науки України. Запоріжжя, 2018. 18 с.

2. Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 р. «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах». *Офіційний вісник Європейського Союзу*. URL: <https://cutt.ly/fwPPB5wI>
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. Дата оновлення 21.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
4. Корінний С. О. Впровадження медіації в адміністративний процес України: дис. канд.юрид. наук. ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2019. 243 с.
5. Лавренюк В.В. Медіація. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Медіація>
6. Максименко Н.В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення спору: процесуальна характеристика. *Наукові записки. Серія: Право*. № 15. 2023. С.61-64. URL: <https://pravo.cuspu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/333>
7. Максименко Н.В. Принцип законності в адміністративному судочинстві як один із складових елементів принципу верховенства права. *Наукові записки. Серія: Право*. 2024. № 16. <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/408/421>
8. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#doc_info
9. Проскурякова І. М. Процесуальні особливості альтернативного вирішення публічно-правового спору в адміністративному судочинстві: дис. на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021. 300 с.
10. Постанова Верховного Суду від 26 жовтня 2023 року, справа № 380/4680/21, адміністративне провадження № К/990/21589/23. *Liga 360: Онлайн-платформа*. URL: <https://cutt.ly/eeeOdIDD>

REFERENCES:

1. Bozhenko, N.V. (2018) Administratyvno-pravove zabezpechennia mediatsii yak sposobu vyrishennia administratyvnykh sporiv [Administrative and legal support of mediation as a way to resolve administrative disputes] Extended abstract of Doctor's thesis. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
2. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and the Council of May 21, 2008 "On some aspects of mediation in civil and commercial legal relations.". *Ofitsiyni visnyk Yevropeiskoho Soiuzu - Official Journal of the European Union*. Retrieved from: <https://cutt.ly/fwPPB5wI> [in Ukrainian].
3. Code of Administrative Procedure of Ukraine dated 06.07.2005 № 2747-IV. Date of update 27.04.2024. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> [in Ukrainian].
4. Korinnyi, S. O. (2019). Vprovadzhennia mediatsii v administratyvnyi protses Ukrainy [Implementation of mediation in the administrative process of Ukraine]. Candidate's thesis. Uzhhorod [in Ukrainian].
5. Lavreniuk, V.V. (2024). Mediatsiia [Mediation]. *Velyka ukrainska entsyklopediia - The Great Ukrainian Encyclopedia*. URL: <https://vue.gov.ua/Медіація> [in Ukrainian].
6. Maksymenko, N.V. (2023). Mediatsiia yak alternatyvnyi sposib vyrishennia sporu: protsesualna kharakterystyka [Mediation as an alternative dispute resolution method: procedural characteristics]. *Naukovi zapysky. Serii: Pravo - Scientific notes. Series: Law*. 15. 61-64. URL: <https://pravo.cuspu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/333> [in Ukrainian].
7. Maksymenko, N.V. (2024). Pryntsyp zakonnosti v administratyvnomu sudochynstvi yak odyin iz skladovykh elementiv pryntsypu verkhovenstva prava [The principle of legality in administrative proceedings as one of the constituent elements of the rule of law]. *Naukovi zapysky. Serii: Pravo - Scientific notes. Series: Law*. 16. 111-115. URL: <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/408/421> [in Ukrainian].
8. Pro mediatsiiu : Zakon Ukrainy vid 16.11.2021 № 1875-IX [On mediation: Law of Ukraine from November 16, 2021, № 1875-IX]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#doc_info [in Ukrainian].
9. Proskuriakova, I. M. (2021). Protseualni osoblyvosti alternatyvnoho vyrishennia publichno-pravovoho sporu v administratyvnomu sudochynstvi [Procedural Peculiarities of Alternative Dispute Resolution in Administrative Proceedings]. D. in Law, specialty 081 "Law". Kyiv. [in Ukrainian].
10. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 26 zhovtnia 2023 roku, sprava № 380/4680/21, administratyvne provadzhennia № K/990/21589/23 [Resolution of the Supreme Court dated October 26, 2023, case No. 380/4680/21, administrative proceeding No. K/990/21589/23]. *Liga 360: Onlain-platforma - Liga 360: Online platform*. Retrieved from <https://cutt.ly/eeeOdIDD> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 23.11.2024